

Patryk Gacka*

PRZEGŁĄD ORZECZEŃ I DECYZJI MIĘDZYNARODO- WEGO TRYBUNAŁU KARNEGO

Międzynarodowy Trybunał Karny a przypadki uniewinnienia oskarżonych i uprzednio skazanych

Pomimo szybkiego rozwoju międzynarodowego prawa karnego, procesy toczące się przed międzynarodowymi trybunałami karnymi wciąż są relatywną rzadkością. Ich prowadzenie jest logistycznie żmudne, długotrwałe i nadzwyczaj kosztowne, a do tego wyraźnie zabarwione politycznie, o czym świadczą nasilające się przez ostatnich kilkanaście miesięcy zarzuty państw afrykańskich o prawny neokolonializm egzemplifikowany – ich zdaniem – przez działania podejmowane przez Urząd Prokuratora MTK w zakresie formułowania zarzutów wyłącznie wobec liderów państw afrykańskich. W ostateczności zarzuty te mogą przeistoczyć się w realne i bardziej szkodliwe dla Trybunału działania, w skrajnej postaci przybierając nawet postać masowego *exodusu* państw afrykańskich ze struktur MTK. Już pod koniec 2017 r. taką decyzję podjęło zresztą – jako pierwsze państwo w historii – Burundi.

* Patryk Gacka, doktorant Uniwersytetu Warszawskiego, ORCID: 0000-0002-0762-7418. Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2016-2020, jako projekt badawczy w ramach programu „Diamentowy Grant” (DI2015 017245).

Każde kolejne postępowanie toczące się przez międzynarodowymi trybunałami karnymi jest więc istotnym wydarzeniem nie tylko prawnym, lecz również społecznym i politycznym. W przypadku wyroku skazującego sprawcę zbrodni międzynarodowych, wspomniane nakłady finansowe i czasowe wydają się jednak uzasadnione dążeniem do osiągnięcia stanu sprawiedliwości międzynarodowej. Wszak już w Preambule Statutu MTK państwa zobowiązały się do tego, by „(...) położyć kres bezkarności sprawców tych zbrodni i w ten sposób przyczynić się do zapobieżenia ich popełnianiu”. O wiele mniej korzystnie z perspektywy legitymizacji międzynarodowych trybunałów karnych wypadają natomiast te sytuacje, gdy Trybunał (tj. wszystkie jego organy) nie posiada zdolności schwytania i doprowadzenia oskarżonego do znajdującego się w holenderskiej Hadze aresztu, co – wedle strony internetowej MTK – wciąż dotyczy 15 osób¹, a także wyroki uniewinniające sprawców zbrodni międzynarodowych, zwłaszcza wtedy, gdy nie są one zdarzeniami wyjątkowymi, lecz następują jeden po drugim. W ostatnim czasie taką sytuację można było odnotować także w orzecznictwie MTK w sprawie *Jean-Pierre Bemba Gombo* oraz w sprawie *Laurent Gbagbo* i *Charles Blé Goudé*.

W marcu 2016 r. Jean-Pierre Bemba (dalej: Bemba) został uznany przez MTK za winnego popełnienia zbrodni wojennych (morderstwo, zgwałcenie, plądrowanie) i zbrodni przeciwko ludzkości (morderstwo, zgwałcenie) w Republice Środkowoafrykańskiej w latach 2002-2003 r.² Trzy miesiące później w kolejnym orzeczeniu (tzw. *sentencing order*) Trybunał wymierzył mu karę 18 lat pozbawienia wolności³. Obie decyzje Trybunału zostały jednak zaskarżone przez Bembę na podstawie art. 81 ust. 1 pkt b) Statutu, zgodnie z któ-

¹ Znamiennym przykładem braku kooperacji pomiędzy państwami (afrykańskimi) a Trybunałem jest niemożność schwytania Omara Al-Bashira oskarżonego o popełnienie zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych. Zdaniem odmawiających współpracy państw afrykańskich, będący Prezydentem Sudanu Al-Bashir, korzysta z uprawnień głowy państwa, w tym zwłaszcza z immunitetu personalnego, który ma uniemożliwiać jego zatrzymanie i doprowadzenie do Trybunału bez ryzyka naruszenia przepisów prawa międzynarodowego. W grudniu 2017 r. na ten temat wypowiedział się również MTK, stwierdzając wówczas naruszenie przez Jordanię art. 87 ust. 7 Statutu, zgodnie z którym „[j]eżeli wbrew postanowieniom niniejszego statutu Państwo-Strona nie wykonuje wniosku o współpracę, uniemożliwiając w ten sposób Trybunałowi wykonywanie jego funkcji i uprawnień przewidzianych w niniejszym statucie, Trybunał może dokonać ustalenia w tym względzie i przedstawić sprawę Zgromadzeniu Państw-Stron lub Radzie Bezpieczeństwa, gdy ta przedstawiła sprawę Trybunałowi” (*The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al Bashir, Decision under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir (ICC-02/05-01/09-309)*, 11 grudnia 2017 r.). Wniesione do Trybunału odwołanie od tej decyzji było rozpatrywane przez Trybunał na posiedzeniach od 10 do 14 września 2018 r. Sprawa wciąż pozostaje jednak nierozstrzygnięta, wobec braku ostatecznego orzeczenia w tym postępowaniu odwoławczym.

² *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Judgment pursuant to Article 74 of the Statute (ICC-01/05-01/08)*, 21 marca 2016 r.

³ *The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute (ICC-01/05-01/08)*, 21 czerwca 2016 r.

rym skazany może zaskarżyć orzeczenie w oparciu o którąkolwiek z czterech przyczyn odwoławczych określonych w tym przepisie. Należą do nich: obraza przepisów postępowania, błąd w ustaleniach faktycznych, obraza przepisów prawa lub jakakolwiek inna okoliczność naruszająca rzetelność i wiarygodność postępowania lub orzeczenia. Bemba podniósł w sumie sześć zarzutów wobec pierwotnej decyzji Trybunału. W międzyczasie wobec Bemby i jego współpracowników wszczęto także postępowanie na podstawie art. 70 Statutu MTK dotyczącego przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości.⁴ Dwa lata później, 8 czerwca 2018 r., Izba Apelacyjna uniewinniła Bembę większością 3-2, stwierdzając istotne błędy w wyroku wydanym przez jedną z Izb MTK.⁵ Za szczególnie istotny uznać można jeden z zarzutów sformułowanych przez Bembę, a mianowicie, że został on skazany za czyny wykraczające poza pierwotny akt oskarżenia zatwierdzony przez Izbę Orzekającą wbrew treści art. 74 ust. 2 Statutu MTK, który stanowi, iż „[o]rzeczenie Izby Orzekającej oparte jest na ocenie dowodów i całego postępowania. Orzeczenie nie może wykraczać poza granice faktów i okoliczności zawartych w zarzutach oskarżenia i uzupełnieniu tych zarzutów. Trybunał opiera swoje orzeczenie wyłącznie na dowodach przedstawionych i ujawnionych na rozprawie”. Okazało się, że był to zarzut słuszny, w wyniku czego Izba Apelacyjna stwierdziła (pkt 116), że Izba Orzekająca dopuściła się błędu opierając swoją decyzję na zbyt szerokich podstawach faktycznych.

Kolejny zarzut odnosił się natomiast do równie problematycznej kwestii przypisania czynów popełnionych przez jednostki podległe osobie dowódcy, w tym zwłaszcza do otwartej klauzuli zawartej w art. 28 pkt a) ii) Statutu MTK, dotyczącej sytuacji, gdy „(...) dowódca wojskowy lub inna osoba nie podjęła wszystkich niezbędnych i rozsądnych środków będących w jej mocy w celu zapobieżenia lub powstrzymania od popełnienia takich zbrodni albo skierowania sprawy do właściwych organów postępowania karnego”. W tym

⁴ The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido, Decision Re-sentencing Mr Jean-Pierre Bemba Gombo, Mr Aimé Kilolo Musamba and Mr Jean-Jacques Mangenda Kabongo (ICC-01/05-01/13), 17 września 2018 r.; The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido, Judgment on the appeals of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo, Mr Aimé Kilolo Musamba, Mr Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Mr Fidèle Babala Wandu and Mr Narcisse Arido against the decision of Trial Chamber VII entitled “Judgment pursuant to Article 74 of the Statute” (ICC-01/05-01/13 A A2 A3 A4 A5), 8 marca 2018 r.; The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu and Narcisse Arido, Decision on Sentence pursuant to Article 76 of the Statute, ICC-01/05-01/13, 22 marca 2017 r.; The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aime Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidele Babala Wandu, Naricse Arido, Judgment pursuant to Article 74 (ICC-01/05-01/13), 13 października 2016 r.

⁵ The Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo, Judgment on the appeal of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo against Trial Chamber III’s “Judgment pursuant to Article 74 of the Statute” (ICC-01/05-01/08-3636-Red), 8 czerwca 2018 r.

względzie, Izba Apelacyjna stwierdziła, że sformułowanie „wszystkich niezbędnych i rozsądnych środków” nie powinno być utożsamiane z założeniem, iż dowódca jest zobowiązany podjąć każdy możliwy środek znajdujący się w jego dyspozycji (pkt 169). W efekcie Trybunał zidentyfikował aż siedem błędów popełnionych przez Izbę Orzecniczą przy podejmowaniu decyzji o przypisaniu odpowiedzialności za czyny podwładnych na podstawie art. 28 Statutu MTK (pkt 189). Brak możliwości przypisania tych czynów za pomocą wskazanego przepisu, zdaniem Izby Apelacyjnej wykluczał możliwość pociągnięcia Bemby do odpowiedzialności karnej (pkt 194). Stanowisko Izby nie spotkało się jednak z akceptacją wszystkich sędziów rozpatrujących tę sprawę. Szczegółową opinię odrębną złożyli sędziowie Hofmański oraz Monageng, którzy uznali, iż Izba Apelacyjna dopuściła się błędów zarówno w przyjętym rozumowaniu, jak i w stanowiącej jego rezultat decyzji uniewinniającej Bembę.⁶

Zaledwie pół roku później, a dokładniej w 15 stycznia 2019 r., MTK uniewinnił kolejne dwie osoby. Tym razem decyzja zapadła jednak nie w postępowaniu odwoławczym, lecz w pierwszej instancji. I Izba Orzecnicza MTK większością głosów uniewinniła byłego Prezydenta Wybrzeża Kości Słoniowej Laurenta Gbagbo oraz Charlesa Blé Goudé’a pełniącego przed laty funkcję Ministra Sportu. Znamionną cechą tej decyzji jest ograniczenie się przez Izbę wyłącznie do ustnych motywów uzasadnienia, co może rodzić wątpliwości z perspektywy treści art. 74 ust. 5 Statutu, który dobitnie stanowi, iż „orzeczenie sporządza się na piśmie”. Podstawowym błędem popełnionym tym razem nie przez inną Izbę MTK, lecz przez Prokuratora MTK, było zdaniem I Izby niedostarczenie wystarczających dowodów dla wykazania odpowiedzialności obu oskarżonych za zdarzenia, które miały miejsce w Wybrzeżu Kości Słoniowej w latach 2010-2011. Prokurator nie udowodnił przede wszystkim tzw. kontekstowych elementów konstytutywnych zarzucanych zbrodni przeciwko ludzkości (m.in. czynów popełnionych w ramach rozległego lub systematycznego ataku). Izba stwierdziła ponadto brak podstaw do uznania, iż oskarżeni zlecali, namawiali, bądź nakłaniali do popełnienia tych zbrodni zgodnie z art. 25 oraz art. 30 Statutu MTK.

W rezultacie uniewinnienia Gbagbo oraz Goudé, Trybunał musiał podjąć również decyzję odnośnie do ich zwolnienia, bądź zatrzymania w areszcie MTK. W postępowaniu przed MTK zasadą jest, że wyrok uniewinniający oznacza odzyskanie pełnej wolności. Nie jest to jednak zasada absolutna, jako że pozostawienie osoby uniewinnionej w areszcie może niekiedy być jedynym skutecznym środkiem ochrony integralności postępowania odwoławczego. Dzień po wydaniu ustnego orzeczenia, I Izba Orzekająca postanowiła jednak, że nie

⁶ Dissenting Opinion of Judge Sanji Mmasenono Monageng and Judge Piotr Hofmański (ICC-01/05-01/08-3636-Anx1-Red 08-06-2018 1/269 EC A).

zachodzą wyjątkowe okoliczności, które uzasadniałyby zatrzymanie Laurenta Gbagbo oraz Charlesa Blé Goudé w areszcie (zgodnie z art. 81 ust. 3 c) Statutu MTK).⁷ W rezultacie wniesionego przez Prokuratora odwołania od tej decyzji, działając na podstawie reguły 158 Reguł Procesowych i Dowodowych MTK, 1 lutego 2019 r. Izba Apelacyjna postanowiła poprawić (*amend*) decyzję I Izby Orzeczniczej (pkt 57), dochodząc do wniosku, że istnieje wysokie ryzyko ucieczki Laurenta Gbagbo oraz Charlesa Blé Goudé w przypadku ich bezwarunkowego zwolnienia (pkt 60). Trybunał nie stwierdził natomiast potrzeby zatrzymania ich w haskim areszcie. Uznano za to, że wystarczającym środkiem ochronnym będzie zwolnienie obu zainteresowanych za kaucją i – po przeprowadzeniu stosownych konsultacji z władzami belgijskim – wyrażenie zgody na ich pobyt w Belgii, gdzie muszą wywiązywać się ze szczegółowych obowiązków sprawozdawczych i kontrolnych nałożonych na nich przez Trybunał (pkt 60).

⁷ „(...) w wyjątkowych okolicznościach, mając na względzie, inter alia, realne ryzyko ucieczki, ciężar zarzucanego przestępstwa i prawdopodobieństwo uwzględnienia wniesionego odwołania, Izba Orzekająca na wniosek Prokuratora może utrzymać tymczasowe aresztowanie wobec oskarżonego w czasie postępowania odwoławczego”.